

VÝVOJ ŘEHOVNÍCH INSTITUTŮ

ŘEHOVNÍ ŽIVOT

Řeholní život je jednou z možných odpovědí na nabídky a výzvy, které jsou obsaženy v evangeliu (evangelium = řecky „radostná zvěst“, součást bible, konkrétně její druhé části zvané Nový zákon), lze tu jmenovat texty z Matoušova zápisu evangelia, 19. kapitola.

Rozhodnutí pro tento způsob života vyplývá ze snahy co nejradikálněji plnit tyto výzvy, a tím také být k dispozici pro větší okruh lidí při plnění speciálního úkolu, který má každý řeholní institut. Není tu ale rozhodující utilitární hledisko, ale hodnota osobního odevzdání se Bohu, což není pochopitelné pro velkou část populace. Toto odevzdání se ale stává motorem pro plnění speciálního úkolu, často s enormním nasazením a v extrémních podmínkách.

Množství a rozmanitost řeholních institutů je dána rozmanitostí úkolů a rozmanitostí nadání (talentů) lidí v průběhu staletí. Proto mnohé řeholní instituty mají pouze omezenou dobu trvání a zanikly se zánikem úkolu, na něž reagovaly, nebo – nakolik to pro ně bylo možné – převzaly jiný podobný úkol. Věřoučná konstituce 2. vatikánského koncilu o církvi *Lumen gentium* to vyjadřuje těmito slovy: „Řeholníci mají pečlivě dbát, aby jejich prostřednictvím církev věřícím i nevěřícím denně lépe ukazovala Krista, jak rozjímá na hoře (t.j. modlitba v ústraní - pozn. D.N.) nebo hlásá zástupům Boží království, jak uzdravuje nemocné a trpící, obrací hříšníky k lepšímu životu, žehná dětem a všem prokazuje dobro, a přitom vždy poslouchá Otce, který ho poslal.“ (LG 46)

Řeholní život v dnešní podobě má tyto hlavní znaky:

- zachovávání evangelních rad – chudoby, čistoty a poslušnosti;
- slib jejich zachovávání formou (právně) veřejných slibů;
- život v řeholním společenství, t.j. v klášteře;
- vázanost vlastními speciálními zákony – řehole, stanovy ...;
- tyto vlastní zákony a z nich vyplývající způsob života jsou po období několika let zkoušky schváleny (aprobovány) příslušnou církevní autoritou, t.j. papežem nebo biskupem.

Cesta k této dnešní podobě řeholního života je však zajímavá a bohatá.

I. ETAPA - DO 12. STOLETÍ

Zpočátku nešlo o přesně právnicky vymezenou skupinu lidí, ale o skupiny či jednotlivce s podobným způsobem života. Ale už v Novém zákoně se setkáváme s některými předpisy pro tyto skupiny, existovaly tedy už od 1. století.

Tři hlavní skupiny na počátku křesťanství

- panny – ženy, které se rozhodly pro především charitativní službu, a proto se rozhodly nežít v manželství, žily buď samy nebo ve společenství;
- vdovy – ženy vyššího věku (zpočátku 60 let, později 50 či jen 40 let), které se pro charitativní službu v rozhodly po smrti manžela, žily buď samy nebo ve společenství;
- poustevníci – muži žijící v ústraní, kde se věnovali manuální práci potřebné pro obživu a modlitbě, lidé tam za nimi přicházeli pro radu.

Anachoreti

Poustevnícký způsob života se rozvíjel především na křesťanském Východě, kde byly nazýváni termíny *anachoretoi* (žijící v osamocení), *eremitoi* (žijící na poušti, poustevníci) nebo *monachoi* (žijící sami).

Cenobiti

Pro vzájemnou podporu i praktickou pomoc se jednotliví poustevníci začali stýkat a vznikaly různé formy společného života (řecky *koinos bios*, odtud latinsky *vita coenobitica*). Z praktických důvodů bylo třeba dát určitá pravidla - latinsky *regula*, odtud česky *řehole*. Nejstarší známou řeholí je na Východě Řehole sv. Bazila († 379 – tato řehole je dodnes základní řeholí východního mnišstva), na Západě řehole sv. Pachomia († 346), kterou později nahradila propracovanější řehole sv. Benedikta († 543 – tato řehole je základní řeholí západního mnišstva).

Pro cenobity (společně žijící mnichy) je charakteristický důraz na manuální práci jako zdroj obživy spojenou se společnou modlitbou v určitých hodinách dne (*ora et labora* – modli se a pracuj) a určitou odloučenost od měst a obcí, neznamená to však naprostou uzavřenost.

Každý klášter je samostatnou (právně autonomní) jednotkou, v jejímž čele stojí *opat*, obvykle volený, vykonávající svou službu až do své smrti nebo abdikace. Až pozdější reformy, z nichž vyšly řády jako kartuziáni (zal. sv. Bruno, † 1091), kamaldulští (zal. 1018) nebo cisterciáci (zal. 1098), vedly v některých případech k institucionálnímu spojení více klášterů do jednoho organizačního celku.

Většina těchto řádů má i ženskou podobu – mnišky.

Řeholní kanovníci

Název kanovníci je užíván pro skupinu kněží, která žije společným způsobem buď kolem svého biskupa (katedrální kapitula), nebo u jiného významného chrámu (kolegiální kapitula). Nejstarší pravidla jsou od sv. Augustina († 430). Nový rozkvět nastal na přelomu tisíciletí. Vždy tu byl život uprostřed měst, charakteristická je pedagogická činnost – kapitulní školy pro výchovu kněží i laiků, především však urozených lidí.

Tyto kapituly měly každá svá pravidla; pokud v těchto pravidlech byly zakotveny prvky charakteristické pro mnichy (společná modlitba, společný majetek apod.), hovoříme o řeholních kanovnících. V čele kapituly stojí *probošt*, jeho zástupcem bývá *děkan* (ovšem v olomoucké katedrální kapitule je pořadí opačné).

I zde byly reformy vedoucí ke spojení více kapitul, nejznámější řád řeholních kanovníků jsou *premonstráti* založení sv. Norbertem r. 1120, u nich stojí v čele *opat*, jeho zástupcem je *převor*.

Rytířské řády

V období křížových válek vznikla celá řada řádů, které měly jako svůj speciální úkol starost o poutníky do Palestiny, a to po stránce praktické (ubytování, zdravotní péče) i po stránce vojenské ochrany. V tomto pro nás neobvyklém spojení se realizoval ideál středověkého rytíře. Většina těchto řádů se po skončení křížových válek zcela orientovala na špitální službu.

Neznámější z těchto řádů jsou templáři (zal. 1119), johanité (zal. 1048) nazývaní od r. 1113 maltézští rytíři, českého původu je řád křížovníků s červenou hvězdou založený sv. Anežkou Přemyslovnou r. 1233 jako špitální bratrstvo, od r. 1237 jako řád, od r. 1668 s titulem rytířský řád.

Dobovou podobou těchto řádů byly řády na vykupování křesťanských otroků a válečných zajatců založené na přelomu 12. a 13. stol. Tyto řády zanikly již ve středověku.

Představení se v těchto řádech nazývají různě – *velkopřevor*, *velký rytíř* apod. Tyto řády mají centrální strukturu.

II. ETAPA - OD 13. STOLETÍ DO POLOVINY 16. STOLETÍ

Již ke konci minulého období se řeholní život se stal uznávanou formou života, která měla také náležitou právní regulaci.

Mendikanti (žebravé řády)

Tyto řády vznikly jako odpověď na dobová hnutí chudých a prostých lidí – a ta vznikala jako reakce na často příliš zbohatlický způsob života duchovních, papeže nevyjímaje. Svůj název dostaly z charakteristického rysu chudoby: řeholníci nechtěli mít nejen osobní majetek, ale co nejvíce omezit i společný majetek, a proto se rozhodli vzdát se zajištění a žebrat (lat. *mendicare*) či vydělat na svou obživu si nezajištěnou příležitostnou práci.

Dalším neobvyklým rysem těchto řádů byl život uprostřed měst, nikoli v ústraní jako u mnichů. V souvislosti se společenskými změnami bylo žebrání jako způsob obživy postupně opouštěno, definitivně v 16. stol.

Neznámějšími mendikantskými řády jsou *dominikáni* (zal. 1216) a *františkáni* (zal. 1209). Františkáni se však během staletí rozdělili na několik samostatných větví, dnes existují tři: *františkáni* (pod tímto názvem se r. 1897 sjednotilo více františkánských větví), *minorité* (zal. 1517) a *kapucíni* (zal. 1528). Později k mendikantům byly přičleněny další řády, např. *karmelitáni* (r. 1226) a *augustiniáni* (r. 1256), tyto řády také prošly reformami a dělením na větve.

Pro mendikanty je charakteristické centrální řízení umožňující snazší stěhování bratří podle potřeb řádu.

Představení se nazývají: u dominikánů, karmelitánů a augustiniánů *převor* (vyjímečně u augustiniánů *opat*), u františkánů *kvardián*.

Všechny tyto řády mají silné ženské větve, které většinou žijí jako mnišky.

Charitativní řády

Ke konci tohoto období vznikají řády věnující se charitativní činnosti, především ošetřování nemocných. V našich zemích působí charitativní řeholní instituty založené až v dalším období.

III. ETAPA - OD POLOVINY 16. STOLETÍ

V této době vzniklo nesmírné množství řeholních institutů, málokteré z nich jsou počítány mezi řády (jezuité – zal. 1540, piaristé – zal. 1597, milosrdní bratři – zal. 1581, voršilky – zal. 1536), většinou nesou název *kongregace* či *společnost (societas)*.

Je nesnadné zorientovat se v tomto nepřehledném množství a zařadit je do typů. Hlavní typy jsou:

- klerické kongregace – řeholní instituty kněží, kteří společně vykonávají kněžskou službu, často v malých komunitách na farách, a to i na venkově (redemptoristé – zal. 1732, obláti – zal. 1816, eucharistiáni – zal. 1856, čeští eucharistiáni = petríni – zal. 1888);
- školské kongregace – pro výchovu různých skupin lidí v různých typech škol (piaristé – zal. 1597, saleziáni – zal. 1874, školští bratři – zal. 1681);
- charitativní kongregace – špitální řáz (milosrdní bratři – zal. 1581);
- misijní kongregace – pro hlásání víry a kultury v nově objevených krajinách (verbisté – zal. 1875, obláti – zal. 1816).

I když tyto řeholní instituty mají většinou svou ženskou větev, samy ženy v této době zakládají mnohé řeholní instituty bez vázanosti na konkrétní mužský řeholní institut, např. voršilky (zal. 1536), vincentky (zal. 1636). „Exploze“ vzniku těchto kongregací je na přelomu 19. a 20. stol., tyto kongregace mají většinou školské nebo charitativní poslání.

Organizace všech těchto kongregací a společností je centrální, silně ovlivněná organizační strukturou jezuitského řádu, proto tento řádové organizace se stal modelovým i pro vypracování *Codicis iuris canonici*.

Pro místní představené se obvykle používá obecný název *představený*, *-á (superior, superiorissa)*.

POZNÁMKA

Všechny tyto řeholní instituty mají svůj oficiální, většinou latinský název (např. dominikáni = *Ordo Praedicatorum*, jezuité = *Societas Iesu*), mnohé z nich používají zkratku svého latinského názvu pro označení svých členů; tato zkratka se píše za jménem.

Především mnišské řády (a po nich mnohé další) mají zvyk dávat svým členům a členkám při vstupu do řeholního institutu nové jméno odlišné od jejich křestního jména jako symbol začátku nového způsobu života.

Symbolem nového života je v mnoha řeholních institutech řeholní roucho zvané správně *hábit* (od lat. *habitus* = oděv).